

Utvärdering efterlyses

Få kunde ana vilket liv det skulle bli när SNS i höstas gav ut en antologi om konsekvenserna av att privatisera driften av skattefinansierade välfärdstjänster. Den efterföljande debatten har varit osedvanligt animerad och efterspelet inom SNS blev också dramatiskt. I den här artikeln koncentrerar jag mig dock helt på antologins innehåll. Till att börja med försöker jag placera antologin i svensk kontext och diskutera varför den offentliga sektorn har öppnats för konkurrens. Därefter redogör jag för antologins framställning av konkurrensens konsekvenser och skärskådar dess slutsatser.

Den i grunden ideologiska frågan vad staten bör göra råder det i dagens svenska politik relativt stor samstämmighet om. De politiska konflikterna handlar i större utsträckning om hur de offentliga uppgifterna bör utföras. Bör vård, skola, omsorg och andra tjänster utföras av offentliganställd personal eller är det mer fördelaktigt att lämna över driften till privata företag och ideella organisationer?

Sedan början av 1990-talet, då flera offentliga monopol öppnades för konkurrens, har den senare modellen med privata tjänsteproducenter sakta men säkert vunnit mark i kommuner och landsting. Åsikterna om denna utveckling går isär och tonläget är ofta högt. När detta skrivs har dagspressen naglat fast ett av de största privata vårdföretagen vid ett flertal fall av vanvård. Upprördheten över hur riskkapitalägda Carema har drivit några av sina äldre-

boenden har med rätta varit stor. En annan skandal rör SOS Alarm med staten och Sveriges Kommuner och Landsting som ägare. I detta fall har mediastormen handlat om att personer som ringt för att be om hjälp inte har tagits på allvar. Båda skandalerna har fått konsekvenser. Stockholms kommun har sagt upp sitt avtal med Carema om äldreboendet Koppargården i Vällingby som därmed kommer att övergå i kommunal regi. Tre landsting och Region Gotland har sagt upp sina avtal med SOS Alarm till förmån för det finskägda aktiebolaget Medhelp. Genom sin granskning av avarter och skandaler spelar media en viktig politisk och konsumentupplysande roll. Så länge media innehar problemformuleringsprivilegiet föreligger dock en risk att vi fäster för stor vikt vid några få skräckexempel på bekostnad av majoriteten av relativt välfungerande verksamheter.

Mot ovanstående bakgrund är antologin *Konkurrensens konsekvenser* oerhört välkommen. I denna skrift granskar åtta svenska samhällsvetare den privata tjänsteproduktionen på sex skattefinansierade områden utifrån tillgänglig forskning: förskola, skola, individ- och familjeomsorg, arbetsmarknadsprogram, sjukvård, samt omsorg om äldre och funktionshindrade. En av antologins förtjänster är den kartläggning av privat produktion som görs för varje verksamhet.¹ De privata producenternas marknadsandelar har vuxit kontinuerligt, men ligger med vissa undantag fortfarande på relativt begränsade nivåer. Inom specialistvården och grundskolan står privata aktörer för upp till 10 procent av verksamheten. Privat produktion är lite vanligare inom förskolan, gymnasieskolan, äldreomsorgen, primärvården och hemtjänsten för personer med funktionshinder (omkring

BOKANMÄLAN

Laura Hartman (red): *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?*, SNS Förlag, 2011, 279 sidor, ISBN 978-91-86203-99-3.

Jag tackar Niclas Berggren och Mikael Elinder för värdefulla synpunkter samt Jan Wallanders och Tom Hedelius Stiftelse för finansiellt stöd.

¹ För tidigare kartläggningar se Loord-Gynne och Mann (1995), SOU 2001:52 och Jordahl (2002).

20-25 procent av verksamheten). Privat produktion utgör omkring en tredjedel av verksamheten inom boenden för personer med funktionshinder och inom arbetsmarknadens förmedlings- och coachningsinsatser. Inom barn- och ungdomsvården, missbrukarvården och personlig assistans är privat produktion som vanligast med andelar omkring 50 procent och uppåt. Totalt sett är 17 procent av personalen inom de tjänster som kommunerna finansierar anställda i den privata sektorn. De regionala skillnaderna är stora, med höga privata andelar i landets tre storstäder och med låga andelar i glesbygden.

I det inledande kapitlet gör antologins redaktör Laura Hartman även ett försök att beskriva och förklara tillväxten av privat drift över tiden med hjälp av regressionsanalys. Analysens bidrag blir dock begränsat då den varken tar sin utgångspunkt i ekonomiska teorier för privatiseringar (Hart m fl 1997; Lopez-de-Silanes m fl 1997), i tidigare empiriska resultat (Bel och Fageda 2007, 2009; Levin och Tadelis 2010) eller i institutionella skillnader mellan de olika tjänsterna (mer om detta nedan).

Det är ingen lätt uppgift att avgöra hur kommunernas användning av privata producenter påverkas av politiska preferenser och av andra förklaringsfaktorer som de kommunala finanserna eller det lokala näringslivets sammansättning.² Att de privata producenterna har ökat sina marknadsandelar under en period när Sverige har fått allt fler ”blå” kommuner där allianspartierna samlar en majoritet antyder att politiska förklaringar är viktiga. Tillsammans med Mikael Elinder har jag använt likheter och skillnader mellan förskola och grundskola för att undersöka hur politiska preferenser påverkar de privata producenternas marknadsandelar i kommunerna

(Elinder och Jordahl 2011). Medan förskola och grundskola uppvisar stora likheter som tjänster betraktat fanns det tydliga skillnader i det institutionella ramverket för dessa verksamheter mellan 1992 och 2006. Under den perioden kunde kommunerna välja hur mycket de skulle förlita sig på utomstående producenter inom förskolan, medan friskolesystemet gav föräldrarna ett mycket större inflytande över motsvarande beslut i grundskolan. Som man kanske kan förvänta sig spelade politisk färg en betydligt större roll inom förskolan än inom grundskolan, vilket indikerar att det ökande inslaget av privata producenter åtminstone till viss del återspeglar den politiska majoriteten.

Den riktigt intressanta frågan är dock varför Sveriges offentliga sektor över huvud taget öppnades för konkurrens. I den här – förvisso mer historiska än ekonomiska – frågan ger *Konkurrensens konsekvenser* endast ett par korta svar. I sitt kapitel om omsorgstjänster skriver Marta Szebehely att ”införandet av konkurrens, valfrihet och privatisering vilar i mycket begränsad utsträckning på empiriska studier, utan bör snarast betraktas som uttryck för teoretiskt och ideologiskt grundade förhoppningar” (s 251). I bokens slutsatser skriver Laura Hartman (s 274): ”Med tanke på reformernas omfattning, och det faktum att man haft två decennier på sig, är bristen på systematisk uppföljning och utvärdering anmärkningsvärd. Kunskapsunderlaget måste ha varit mycket tunt vid beslutstidpunkten för reformerna, vilket är än mer anmärkningsvärt med tanke på reformernas omfattning.”

Om en sådan historieskrivning går det att göra ett par anmärkningar. Till att börja med är det omöjligt att veta hur en reform kommer att falla ut innan den sjösätts. I viktiga hänseenden var det

² Se Jordahl (2008) för en genomgång av ekonomiska och politiska förklaringar till valet mellan att köpa in en skattefinansierad tjänst och att producera den inom offentlig sektor.

också svårt för Sverige att lära av andra länder: knappt något land i västvärlden hade före oss först socialiserat nästan hela produktionen av dessa välfärdstjänster för att sedan lika målmedvetet börja släppa in privata alternativ. Den svenska offentliga sektorns ansvar för bl a barnomsorg och aktiv arbetsmarknadspolitik var och är extremt omfattande i internationell jämförelse. Enligt samma mönster hade Sverige ytterst få elever i privatskolor innan vårt närmast världsunika friskolesystem infördes. Här för tjänar dock att nämnas att friskolereformen var en otypisk svensk reform på så vis att den inte föregicks av någon offentlig utredning (Bergh och Erlingsson 2009, s 119).

Inte desto mindre fanns det vid 1990-talets början en del relevanta erfarenheter från Sverige och andra länder. Man behöver inte läsa många nummer av *Ekonomisk Debatt* från 1980-talet för att upptäcka att den offentliga sektorns produktivitet, effektivitet och byråkratisering debatterades intensivt bland svenska ekonomer. Mitt intryck – från läktarplats ett kvartssekel senare – är att den offentliga sektorn uppfattades som välfungerade så länge den växte från låga nivåer, finansierades av Sveriges snabba ekonomiska tillväxt och uppfyllde kvantitativa i stället för kvalitativa målsättningar. Med den inbromsande ekonomiska tillväxten under 1970-talet blev det svårare att leva upp till de storslagna politiska ambitionerna. Omkring 1980-talets mitt hade den svenska offentliga sektorn under en längre tid växt snabbare än i något annat industriland (Henrekson och Lybeck 1986), men den offentliga sektorn effektiviserades inte i takt med sin tillväxt; tvärtom började tecken på ”stordriftsnackdelar” att göra sig påmind (Christoffersson 1987). Skolan, sjukvården och andra skattefi-

nansierade tjänster blev allt dyrare. Enligt en ESO-rapport minskade produktiviteten inom den offentliga sektorns verksamheter med 1,5 procent per år under 1970-talet (Ohlsson m fl 1986).³ När de stora politiska projekten efter en uppbyggnadsperiod började stå färdiga visade det sig svårt att växla över till mer kvalitativa målsättningar; att gå från att bygga en miljon bostäder till att anpassa utbudet till en miljon olika önskemål, som Johnson (1986) uttryckte det.

Behovet att reformera den offentliga sektorn belystes även av en rad studier av privatiseringar i andra länder. Donahue (1989) presenterade empiriska studier – många från USA – som visar att offentlig sektor hade uppnått effektivitetsvinster genom att anlita privata företag för bl a brandskydd, städning och sophämtning. Donahue var dock noga med att betona kontraktsproblem i form av möjligheten till kvalitetskontroll som avgörande för hur väl privatiseringar kan förväntas fungera. För vissa skattefinansierade tjänster (inte minst vården, skolan och omsorgen) är det förhållandevis viktigt *hur* tjänsterna produceras; medborgarna nöjer sig inte med att produktionen uppnår en viss volym. Ju fler och ju mer otydliga produktionsmålen blir, desto mer attraktivt blir det att styra genom att lägga restriktioner på verksamheterna i stället för att helt lita till kontrakt och marknadsmekanismer. Vid samma tidpunkt betonade Wilson (1989) att myndigheter inte har någon endimensionell målfunktion som är jämförbar med företagets vinstmaximering och räknade upp rättvisa (*equity*), möjlighet till ansvarsutkrävande (*accountability*) och maktbefogenhet (*authority*) som tre dimensioner, utöver ekonomisk effektivitet, att väga in vid utvärderingar av privatiseringar. Samtidigt som det alltså redan vid slutet på 1980-talet definitivt

³ Lindgren (1986) visar på produktivitetsminskningar inom den offentliga sjukvården 1960-80.

fanns en relevant litteratur att ta fasta på var den koncentrerad till tjänster som var relativt enkla att skriva kontrakt om (sophämtning är den överlägset mest studerade tjänsten). Vidare behandlade den nästan enbart entreprenadmodellen (i stället för valfrihetssystem) och byggde i många fall på vad som i dag skulle betraktas som ganska primitiva jämförelser.

Vid en historisk tillbakablick kan man också fråga sig vems perspektiv som var mest ideologiskt grundat: perspektivet hos dem som förespråkade en konkurrensutsättning av offentlig sektor eller hos dem som motsatte sig en sådan utveckling. De reaktioner som följde när den socialdemokratiska finansministern Kjell-Olof Feldt i en intervju år 1984 inte upprördes över privat drivna daghem tyder på att det fanns vissa svårigheter att föra en pragmatisk diskussion om verksamhetsformer inom den tidens socialdemokrati. Frågan tangerar en politisk bedömning i antologins slutsatser: att det inte finns något parti som vill vrida klockan tillbaka till tiden före konkurrens och valfrihet (s 274). I mina ögon är bedömningen felaktig. I Vänsterpartiets partiprogram, valplattform och riksdagsmotioner framgår att partiet gärna skulle se en sådan förändring.⁴

Ovanstående anmärkningar ger perspektiv, men förtar på intet sätt den framförda kritiken av att någon systematisk utvärdering av de konkurrensfrämjande reformerna på välfärdsom-

rådet ännu inte har kommit till stånd. Argumenten för en s k evidensbaserad politik är många och starka. En välkommen första åtgärd, som lyfts fram av författarna, vore att göra datainsamlingen mer sammanhängande så att det – med sedvanlig avidentifiering – skulle gå att koppla samman förskolebarn med enskilda förskolor och Socialstyrelsens äldreomsorgsenkäter med enskilda äldreboenden. Förhoppningarna på framtida utvärderingar bör dock inte ställas för högt. Att utvärdera reformer med 20 år på nacken är allt annat än enkelt. Det är t ex osannolikt att alla väsentliga reformeffekter kan fångas upp genom att studera variationerna mellan kommuner från ett år till ett annat. Effekten av mer konkurrens och fler privata företag på marginalen säger troligen inte allt om vad man skulle kunna vänta sig för effekter om t ex friskolereformen skulle rullas tillbaka helt och hållet. Vinsterna är sannolikt störst när en verksamhet först konkurrensutsätts (Andersson och Jordahl 2011) och hotet om konkurrens kan tänkas påverka ett kommunalt monopol redan innan konkurrenterna börjar ta marknadsandelar (jfr Baumol m fl 1982).

Huvuddelen av *Konkurrensens konsekvenser* består av de sex kapitel som går igenom de studerade skattefinansierade verksamheterna. Jonas Vlachos kapitel ”Friskolor i förändring” förtjänar att hållas fram som antologins starkaste. Det innehåller en välavvägd blandning

⁴ Ur Vänsterpartiets partiprogram (senast reviderat av partiets 37:e kongress 2008) framgår att ”Privatiseringar och entreprenader innebär ... ett allvarligt hot mot den offentliga sektorns grundidé” och att ”Privatiseringar av gemensamma tillgångar och offentliga verksamheter måste avvisas.” I motion 2011/12:So590 ”En jämlik och jämställd äldreomsorg” föreslår Vänsterpartiet att Lagen om valfrihetssystem (LOV) ska rivas upp. Ett argument för detta är att ”Verklig valfrihet i vardagen handlar för Vänsterpartiet inte om att kunna välja mellan olika utförare”. Motionen är också tydlig vad gäller vinstsyftet: ”Vänsterpartiet anser att det är direkt olämpligt att tillåta driftsformer som är anpassade till affärsverksamhet på en kommersiell marknad och vars främsta syfte är att generera vinst till ägarna.” (Se även Motion 2009/10:So463 ”En rättvis och jämställd hälso- och sjukvård”). Mönstret bekräftas i Vänsterpartiets valplattform inför riksdagsvalet 2010: ”Vi vill bygga världens bästa välfärd – utan vinstintressen. Vi tror inte att människor helst vill välja vilket företag som ska tjäna pengar på oss när vi behöver vård eller omsorg.”

av svenska och utländska erfarenheter samt relevanta ekonomiska resonemang utifrån det svenska regelverket. Skillnaderna mellan konkurrens och ägarskap tydliggörs övertygande. Vlachos presenterar ett flertal konsekvenser av konkurrens mellan skolor: små, kortvariga positiva effekter på skolresultat; något högre betygsinflation (som delvis förklarar de förbättrade skolresultaten); en viss kostnadsökning för kommunerna (även om friskolorna har lägre kostnader än de kommunala) samt möjligen en ökad segregation. Ett annat framträdande mönster är att elever, föräldrar och lärare är mer nöjda med friskolor än med kommunala skolor. Detta skulle kunna tyda på att friskolorna håller högre kvalitet i dimensioner som är svåra att mäta, men osäkerheten om hur sådana opinionsyttringar ska tolkas är för stor för att författaren ska våga lita på dem. Kapitlet närmar sig även på ett konstruktivt sätt den viktiga diskussionen om hur framtidens regler, kontroller och sanktioner bör vara utformade. Det jag saknar är framför allt mer empiri och diskussion kring frågan om vinstsyftande skolföretag har mer att vinna på att sänka undervisningens kvalitet för att få ner kostnaderna än på att höja kvaliteten för att därigenom öka söktrycket och genom expansion få ner de fasta kostnaderna per elev.

Bland övriga kapitel märks Anders Anells träffsäkra granskning av hälso- och sjukvårdstjänster i privat regi. Det kapitlet innehåller också antologins kanske tydligaste resultat. Introduktionen av vårdval inom primärvården i Stockholms läns landsting har förbättrat tillgängligheten genom fler enheter och längre öppettider. Slående är att vårdutnyttjandet har ökat snabbare i vårdtunga grupper och i områden med låga medelinkomster. Produktiviteten har även ökat de första två åren med vårdval. Däremot är de privata enheterna varken mer eller mindre produktiva än

de offentliga, vilket tyder på att båda verksamhetsformerna påverkas av konkurrensen.

Slutsatserna är mer osäkra i Marta Szebehelys kapitel om insatser för äldre och funktionshindrade i privat regi. Konkurrensutsättningen ledde troligen initialt till minskade kostnader, men denna effekt verkar ha klingat av med åren. Kvalitetsskillnaderna mellan äldreomsorg i kommunal och privat regi varierar mellan olika undersökningar och kvalitetsdimensioner. De äldre uppskattar möjligheten att välja mellan olika utförare. Samtidigt begränsas viljan att välja bort den nuvarande utföraren av att omsorgens kontinuitet värderas högt. Dessutom är det inte säkert att informationen om valfrihetsreglerna går fram till alla brukare. Anmärkningsvärt nog uppgav nära hälften av brukarna i Stockholms valfrihetssystem år 2008 att de inte kände till att de hade rätt att välja utförare.

Sett över de sex olika verksamheterna tillsammans framträder några mönster. Kostnaderna är något lägre och brukarna något nöjdare hos privata utförare. Mer objektiva men intermediära kvalitetsmått som personaltäthet talar däremot typiskt till de offentliga enheternas fördel. Skillnader mellan offentliga och privata utförare problematiseras emellertid genomgående eftersom de är både statistiskt och metodologiskt osäkra. Övergripande jämförelser ska heller inte dras för långt med tanke på olikheterna mellan och inom tjänsterna.

Tyvär förtar Laura Hartmans avslutande kapitel ”Slutsatser” en del av den positiva helhetsbilden. Det stora problemet är ett logiskt felslut. Frånvaron av evidens för konkurrenseffekter tolkas som evidens för att konkurrenseffekter har varit frånvarande. Först presenteras antologins främsta slutsats som att kunskapsläget är så begränsat att det inte går att dra några generella slutsatser om vin-

ster eller förluster (s 262). På detta följer sedan ett längre stycke som inventerar orsakerna till att konkurrensutsättningen av offentlig sektor inte har resulterat i några större vinster. Att denna inventering görs inom ramen för teorier för s k kvasimarknader är förtjänstfullt, men framställningen är obalanserad till förmån för produktion inom offentlig sektor. Som läsare blir man utförligt informerad om en mängd problem med konkurrens och privat produktion: att de studerade tjänsterna är komplexa och svåra att handla upp; att krävande upphandlingsprocesser gynnar stora aktörer och begränsar konkurrensen; att kvalitetsförbättringar inte belönas; att onödigt överkapacitet kan uppstå; att informationsbrister förhindrar kunderna att fatta välinformerade beslut; att tillsyn och kontroll är resurskrävande; att det finns segregering drivkrafter; att enskilda brukare inte tar hänsyn till hur samhället i stort påverkas; samt att individuella val kan vara oåterkalleliga. Efter en sådan genomgång blir man inte förvånad över att författaren frågar sig varför kritiken mot konkurrensutsättningen inte har varit mer utbredd (s 274).

Som läsare blir man däremot väldigt sparsamt upplyst om de problem som offentlig produktion dras med: att utspridd och fragmenterad information inte kan tas tillvara av centralstyrda monopol; att offentlig sektor har en ”mjuk budgetrestriktion” och bevarar enheter som drivs med underskott; att det är svårt att styra de anställda mot flerdimensionella mål; att delegeringsproblemen ”från väljare till kommunalarbetsare” är svåra att hantera; att lagstiftning kan förhindra expansion och uppnåendet av stordriftsfördelar; att politiska hänsyn, kanske främst i valår, kan få stort utrymme; att incitamenten för kommunala tjänstemän försvagas när överskotten tillfaller alla medborgare;

och att offentlig sektor därför lider av en ”decembersjuka” där oförbrukade budgetmedel spenderas strax före årets slut m m. Några av dessa argument nämns pliktskyldigt i bokens inledning eller avslutning (se t ex s 275), men de åtföljs i flera fall av reservationer och de bakomliggande mekanismerna ges ett mycket begränsat utrymme.

Därmed mynnar antologin tyvärr inte ut i en komparativ analys av olika regimer såsom de faktiskt fungerar. Givet bristen på evidens innebär den ensidiga fokuseringen på nackdelarna med konkurrens och privat produktion att det avslutande kapitlets slutsatser hamnar alltför nära den s k Nirvana-ansatsen där marknadens tillkortakommanden ställs mot en idealiserad och fläckfri offentlig sektor (Demsetz 1969). Det måste sägas att problemet är betydligt mindre i de kapitel som behandlar de enskilda verksamheterna, även om det dyker upp på några ställen. I kapitlet om förskolan antar Kajsa Hanspers och Eva Mörk explicit att samhället (dvs kommunala politiker och tjänstemän), till skillnad från föräldrar, internaliserar förskoleverksamhetens externa effekter. Detta och några liknande påståenden har det gemensamt att de varken underbyggs av någon teori för beslutsfattande inom offentlig sektor eller av någon empiri som visar i vilken utsträckning de kan förväntas stämma. På liknande vis inkluderar skolkapitlet bland konkurrensens nackdelar att ”offentliga huvudmän ofta är ovilliga att låta populära skolor växa på impopulära skolors bekostnad” (s 71). Detta är en nackdel jämfört med ett idealtillstånd av perfekt konkurrens. Om det vore en fördel att låta sådana huvudmän styra en helt kommunal skola är mer osäkert. Förenklande antaganden kan ofta vara på sin plats, men de får inte krypa för nära den fråga som studeras, i det här fallet vad som skiljer offentlig och privat sektor åt.

Min sista anmärkning får bli att *Konkurrensens konsekvenser* säger förvånansvärt lite om valfrihet. Valfrihet är värdefullt av flera skäl. I antologin nämns att de flesta medborgare uppfattar valfrihet som ett värde i sig. Inom nationalekonomin ligger det närmare till hands att betrakta valfrihet som ett intermediärt mål för ökad preferenstillfredsställelse. Möjligheten att välja mellan olika alternativ innebär att individer med skilda preferenser kan söka sig till producenter som passar dem själva. Offentliga monopoler tenderar att erbjuda de tjänster som normalkonsumenten efterfrågar. På ett mer psykologiskt plan upplever många förmodligen en negativ situation som värre om den kombineras med en känsla av maktlöshet. Men till skillnad från andra intermediära mål, som personaltätthet eller personalens utbildningsnivå, inkluderas inte valfrihet bland de studerade utfallsvariablerna.⁵ Ett tydligare fokus på valfrihet hade varit önskvärt även med tanke på att ökad valfrihet har varit ett huvudmål bakom flera av de politiska beslut som har gett upphov till de studerade förändringarna.⁶

Dessa anmärkningar till trots innehåller *Konkurrensens konsekvenser* en mycket värdefull sammanställning av regelverk, fakta och forskningsresultat för var och en med intresse för skärningspunkten mellan offentlig och privat sektor. Ett bestående bidrag är konstaterandet att reformer som ger upphov till så här stora förändringar borde ha följts upp bättre och redan ha utvärderats på ett systematiskt sätt. Därtill har

författarna tillhandhållit ingångar till diskussionen om hur lämpliga system för tillsyn och kontroll av de privata och offentliga producenterna bör utformas. Det är en diskussion som sannolikt inte kommer att tystna.

Henrik Jordahl

Docent i nationalekonomi, Institutet för Näringslivsforskning

REFERENSER

Andersson, F och H Jordahl (2011), "Outsourcing Public Services: Ownership, Competition, Quality and Contracting", IFN Working Paper 874, Stockholm.

Baumol, W, J Panzar och R Willig (1982), *Contestable Markets and the Theory of Industry Structure*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego.

Bel, G och X Fageda (2007), "Why Do Local Governments Privatise Public Services? A Survey of Empirical Studies", *Local Government Studies*, vol 33, s 517-534.

Bel, G och X Fageda (2009), "Factors Explaining Local Privatization: A Meta-regression Analysis", *Public Choice*, vol 139, s 105-119.

Bergh, A och G Erlingsson (2009), "Den tyska omvälvningen – svenska liberaliseringar 1980-2000", i Santesson-Wilson, P och G Erlingsson (red), *Reform: Förändring och tröghet i välfärdsstaterna*, Norstedts, Stockholm.

Christoffersson, N-O (1987), "Produktivitet inom offentlig verksamhet – eller medmänsklighet och omsorg?", *Ekonomisk Debatt*, årg 15, nr 7, s 557-565.

Demsetz, H (1969), "Information and Efficiency: Another Viewpoint", *Journal of Law and Economics*, vol 12, s 1-22.

Donahue, J (1989), *The Privatization Decision: Public Ends, Private Means*, Basic Books, New York.

Elinder, M och H Jordahl (2011), "Political Preferences and Public Sector Outsourcing",

⁵ Med undantag för Martin Lundins kapitel om arbetsmarknadspolitik (s 173-174).

⁶ Att inleda en "valfrihetsrevolution i välfärdspolitiken" var enligt Carl Bildts regeringsförklaring den 4 oktober 1991 en av den nyttillträdda regeringens fyra stora uppgifter. När utbildningsminister Beatrice Ask lade fram Proposition 1991/92:95 om valfrihet och fristående skolor (friskolereformen) angavs ett principiellt argument som avgörande, nämligen att "Rätten och möjligheten att välja skola och att välja sina barns utbildning är viktigt i ett fritt samhälle." Den senare Lagen om valfrihetssystem (LOV) siktar ännu tydligare på ökad valfrihet, vilket återspeglas i att de kommuner som inför valfrihetssystem typiskt anger just ökad valfrihet som huvudsaklig anledning.

- IFN Working Paper 877, Stockholm.
- Hart, O, A Shleifer och R Vishny (1997), "The Proper Scope of Government: Theory and an Application to Prisons", *Quarterly Journal of Economics*, vol 112, s 1127-1161.
- Henrekson, M och J Lybeck (1986), "Varför växer den offentliga sektorn – nya rön", *Ekonomisk Debatt*, årg 14, nr 8, s 641-644.
- Johnson, A (1986), "Den osakliga privatiseringsdebatten – kommentar till Runo Axelson", *Ekonomisk Debatt*, årg 14, nr 5, s 409-410.
- Jordahl, H (2002), "Vad har hänt med de enskilda alternativen?", manuskript, Reforminstitutet, Stockholm.
- Jordahl, H (2008), "Privat produktion av offentligt finansierade tjänster", *Ekonomisk Debatt*, årg 36, nr 3, s 46-58.
- Levin, J och S Tadelis (2010), "Contracting for Government Services: Theory and Evidence from U.S. Cities", *Journal of Industrial Economics*, vol 58, s 507-541.
- Lindgren, B (1986), "Produktiviteten inom den offentliga sjukvården", *Ekonomisk Debatt*, årg 14, nr 2, s 125-133.
- Loord-Gynne, U och C-O Mann (1995), "Vad blev det av de enskilda alternativen: En kartläggning av verksamheten inom skolan, vården och omsorgen", rapport till Expertgruppen för Studier i Offentlig Ekonomi, Finansdepartementet, Stockholm.
- Lopez-de-Silanes, F, A Shleifer och R Vishny (1997), "Privatization in the United States", *Rand Journal of Economics*, vol 28, s 447-471.
- Ohlsson, I, M Blohm och R Murray (1986), "Offentliga tjänster – sökarljus mot produktivitet och användare", rapport till Expertgruppen för Studier i Offentlig Ekonomi, Finansdepartementet, Stockholm.
- SOU 2001:52, *Välfärdstjänster i omvandling*, betänkande från Kommittén Välfärdsbokslut.
- Wilson, J (1989), *Bureaucracy: What Government Agencies Do and Why They Do It*, Basic Books, New York.